

A tudása tette toleránssá. Ez mutatkozik meg abból is, ahogy például egy beszélgetés során a riporternek arra a kérdésre válaszol, hogy mi a véleménye a tájnyelvről, a nyelvjárási(as) beszédről. Lőrincze Lajos természetesen erről is azonnal mesélni kezd. Veres Pétert idézi, egyik kedvenc nótáját: „nem az a szép, aki szép; ki nekem szép, az a szép. Azaz az egyéni tetszés dolga ez is. A múlt század elején, meg azelőtt is, elég sokat vitakoztak arról, hogy melyik tájnak a nyelve a helyes, az igaz, a szép, hol beszélnek a legszebben, és hát akkor is azért nagyjából ezt a bölcsességet mondták. Az egyik szerző azt írja: »minden kerület a maga beszédjének módját tartja a legszebbnek, s legjobbnak lenni«. Vagy a debreceni grammatikából kijegyeztem: »A sokféle különböző dialektusok, amelyek közül minden azt ítéli jónak, amelyben neveltetett, és amelyhez hozzászokott«. Kazinczy is azt írja Aranka Györgynek: »Ki az, aki magának infallibilitást vindikál, már tudniillik arra, hogy ki beszél legszebben, azt mondhatjuk, amit az egyszeri követ a királynak, hogy az ő nyakára egy fő sem illik jobban, mint az övé. Úgy mi sem látunk egy szemmel is jobban, mint a magunkéval, azaz nekünk is a magunk tájszólása, a magunk szólása, nem is tájszólása, a magunk beszéde tetszik a legjobban.« Hát itt Kazinczy elég liberális volt. A valóságban azért nem volt ennyire liberális, éppen a dunántúliak és a tiszántúliak harca-ritájája mutatja ezt, vagy hát Berzsenyi Dániellel való vitái is mutatják, hogy bizony ezt a szegény dunántulizmust [!] nagyon-nagyon kifogásolta.”

A másság megismerése megértőbbé tesz. Ez a vonás más viszonylatban is megmutatkozik Lőrincze Lajosnál: az anyanyelvek egymás mellett élésének viszonylatában.

Aki a nyelvvel foglalkozik, az nemigen kerülheti el, hogy ne csak azt lássa meg, ami a nyelvben, de azt is, ami a nyelvvel történik. Lőrincze Lajos az anyanyelvi mozgalom egyik vezető egyénisége volt; a kisebbségi és a szórványmagyarság, de a magyarországi nemzeti kisebbségek nyelvhasználati kérdéseivel is foglalkozott nem egy ízben. (L. pl. az *Emberléptékű nyelvművelés* és a *Nyelvünk sorsa a világban* című írásokat). Hitte és vallotta nagy-nagy toleranciával: „Amikor szakmai feladatainkat végezzük, azaz felmérjük a nyelv állapotát, megállapítjuk változásainak hasznos vagy káros vonásait, meghatározzuk a javítás legalkalmasabbnak vélt eszközeit és módszereit, sohasem szabad elfeledkezni arról, hogy a nyelvi leépülés mögött a kisebbségi ember élete, sorsa, leépülése is ott van előzményként, indító okként, magyarázatként. A nyelvvédelem, a nyelvmegőrzés, a nyelvápolás tehát a kisebbségi életben fokozottan politikai kérdés. Nem véletlen hát, hogy érzelmekkel, sokszor szélsőséges indulatokkal jár együtt. A politikai vitáknak, harcoknak persze megvannak a maguk módszerei és szakemberei, de a megoldás keresése mindnyájunk feladata: íróké, irodalomtörténészké, történészké, néprajzosoké – s nyelvészeké is.”

Ebben a meggyőződésben tette a dolgát. Magatartása példaként szolgálhat.

CSEH Márta

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI NAPLÓ

Szkizofónia, avagy Isten csendje – Első találkozás a Zentai Szintársulattal. Űgyes gyerekek. Nagypál Gábor kimondottan tehetséges. Profi színészt is próbára tevő, temérdek, olykor egészen laza összefüggésű szöveget mond pontosan tagolva, érthetően. Elismerést érdemlő teljesítmény. De a többieket is dicséri az a nagy-nagy alázat, fegyelem, amellyel a főszereplő kamasz szkizovízióinak látomásaként megjelenő kórust élénk állítják. Érezni:

fanatikusan szolgálják az ügyet. Számukra ott, akkor nincs a világon fontosabb, mint az előadás. A szó legszebb, legteljesebb értelmében diákszínházi vállalkozás. Ideszámítva Verebes Ernő zenedrámáját is. Szövege kissé terjedős. Inkább irodalmi, mint színpadi jellegű. Ennek ellenére a rendező, Hernyák György végtelenül nagy tisztelettel viszonyul hozzá. Nem formál a mondatokból, szavakból színpadi látomásképeket, nem helyettesíti a szót képpel, hanem hagyja Nagypál Gábort szöveget mondani, s csak időnként illusztrál a kórus mozgásszínházi jeleneteivel. Verebes szövege egy egészen másfajta megjelenítésre is alkalmas lenne, melyben a leghatásosabb epizód nem a féldisznóról elmondott groteszk történet lenne, ami talán nem is illik a kamaszban dübörgő főnikus látomásba. Ennek kivételése az előadás hallható és látható elemeivel. Az sem valószínű, hogy a bútorok ide-oda rakosgatása a legmegfelelőbb színpadi cselekvés, ami által a belső nyugtalanság kifejezhető lenne. S az sem egészen világos, mit nyerünk azzal, ha testközelből szemléljük a történeteket, amikor a rendezés lényegében nem mellőzi a hagyományos színpad-nézőter felállást. Mindettől függetlenül: szimpatikus és színházi életünk és kultúránk egésze szempontjából szükséges a zentai vállalkozás.

A szabin nők elrablása – Kasszadarab hírében áll az osztrák Schönthan testvérek komédiája. Nincs közönség – előveszik, lesz – telt ház. A közönség szórakozni akar – előveszik: két órára minden gondját-baját elfelejti. Így szól a színházi fáma. A valóság azonban mást bizonyít. A darab nagyon poros ahhoz, hogy csak úgy mesterember módjára színpadra állítva csodát csináljon. Erről meggyőzhet bennünket Mészlay István vértelen, ötletlen rendezése az Újvidéki Színházban. Közönségriogató előadás, melyben a legbosszantóbb, hogy a színészek harminc–negyven évvel ezelőtt is már idétlen mozgásgyakorlatok közben énekeltek énekhang hiányában. Mucsai színvonal. Ha nincs jobb koreográfia, s ha nem erény az éneklés, akkor miért kell ezt csinálni? Egyvalamire azonban feltétlenül megfelel *A szabin nők elrablásának* előadása. Végérvényesen bebizonyítja, hogy a közönség szórakoztatásának kizárólag úgy van értelme, ha színvonalasan, igényesen történik. Mészlay István viszont erre nem képes. Sablonos, ötletlen, ósdi megoldásainak a legvidékiebb vidéki színház színpadán sincs már helyük. Meg kellene neki köszönni az eddigi segítségét, s többé nem hívni. Egy értéktelen, ostoba előadás láttán az ember csak sajnálja a színészeket. Mindenekelőtt azt, hogy a génjei szerint, a szó jó értelmében vérbeli ripacs, Ferenczi Jenő nem kapott megfelelő rendezői segítséget, következésképpen egy ziccerszerében nem brillírozhatott úgy, ahogy erre képes lenne. Be kellett érnie szakállas színészi poénnel. Ezt annak alapján állítom, hogy újból láttam a színház legnagyobb szériát futó előadását, a *Játék a kastélyban*, melyben Ferenczi a vén hősszerűes Almády szerepében megmutatja, mire képes, ha jó kezekbe kerül. Nem kellett volna játszani *A szabin nők elrablását*? Ilyen előadásban – nem. Minek? És kinek? Meg miért?

Páratlan páros – Még egy sikerdarab, amely teljes bukás. Ray Conney bigamista rendezői szerepéből fergeteges vígjátékot lehetne csinálni. Csupán egy feltételt kell teljesíteni: működtetni a félreértések örökműzőg mechanizmusát. Tiszta szakmai kérdés. A Szent Genéziusz nevet viselő, újvidéki színészekből álló társulat nem működteti ezt a színpadi masinát. Nyilván részben a masiniszta, Banka Livia színésznő, hibájából történik így. Ún. könnyű műfajt rendezni nehezebb, mint komoly drámát. Nagyobb szakmai jártasság kell hozzá. Ez pedig még láthatóan nincs. Az eredmény: profik amatőr előadása. Aki kitalálja a figurát (Magyar Attila, Szilágyi Nándor, H. Faragó Edit), annak sikere van, aki nem találja ki, szánalmas (Vicei Natália, Giricz Attila). Bármennyire is jó az efféle maszekolás, így tekintélyromboló, energiapazarló, szükségtelen vállalkozás. Kár.

Egy lócsiszár virágvasárnapja – Letaglózó tanulsága van Sütő András drámájának: akár a kompromisszumok, a türelem, akár az erőszak útját választjuk – elbukunk. A kisember mindig vesztes, akkor is, amikor – azt hiszi – győzött. Példabeszéd ez a kétféle emberi magatartásról, a kétféle emberi ideológiáról, melynek drámaiságát a kétféle nézet – az egyiket Kolhaas Mihály, a másikat barátja, Karl Nagelschmidt képviseli – ütköztetése mellett elsősorban az előtünk végbemenő szerepcsere szavatolja. A békés lócsiszár, Kolhaas Mihály, akinél csak „Krisztus urunk volt szelídebb és béketűrőbb”, miután pompás lovait az önkényeskedő tronkai Vencel báró elorozza, s feleségét, kivel az *Énekek éneké*-nek költői soraival beszélget, a fejedelem egyik testőre halálos sebet okozva lándzsanyéllal mellbe ütötte, irgalmat nem ismerő, mindent lángba borító, mindenkit legyilkoló fegyveres lázadó lesz, míg társa és barátja, a heves Nagelschmidt úgy véli, hogy a békésebb út járható, s mérsékeli magát.

Noha Sütő András drámái inkább szép irodalmi szövegek, mint vérbeli színpadi művek, az *Egy lócsiszár virágvasárnapját* most volt időszerű elővenni. Jó választás a színház részéről, akárcsak annak felismerése, hogy ezt a művet formátumos rendezőnek kell színpadra állítani, s Babarczy László kétségtelenül ilyen művész. Ha valaha itt játszani kellett ezt a drámát, akkor ez most van, amikor hasonló történetek játszódnak le az életben, amikor naponta tapasztaljuk, hogyan változtatják magatartásukat az emberek, s közben nem veszik észre, hogy bármelyik oldalon is állnak, mindig csak vesztesek lesznek. Így van ez országos viszonylatban s így van ez kisebbségi relációkban is. Ritkán volt itt olyan tétje egy előadásnak, mint most az *Egy lócsiszár virágvasárnapjának*. A színház nem arra tanít bennünket, hogyan viselkedjünk, de figyelmeztet, bárhogy is viselkedünk, elvesztünk. Vagy elpusztulunk, belehalunk, vagy erkölcsileg semmisülünk meg. Az első változatot Sütő is pontosan kidolgozta, a fejedelem igazságot szolgáltat Kolhaas ügyében, ugyanakkor viszont, mert miközben igazságának akart érvényt szerezni, várakat gyújtogatott, emberéleteket oltott ki, őt halálra ítélt. A második változattal azonban az író adósunk marad. Nagelschmidt pálfordulását nem mutatja be. Ezt pótolja az újvidéki előadás rendezője, amikor ugyanazzal a színésszel játszatja el Nagelschmidtet és a talán mindenkinél látványosabb pálfordulást bemutató Luthert, aki gyorsan felismerte, hogy „mindennek megvan a maga ideje”, s bölcsőbb ezt kívárni, mint siettetni bármilyen megoldást. Nagelschmidt erkölcsi veresége akkor következik be, amikor Lutherként lép elénk. Ez Babarczy László újvidéki rendezésének talán legjelentősebb hozzájárulása a Sütő-dráma színpadi történetéhez, értelmezéséhez.

Babarczy rendezését nemcsak az egyes képek, jelenetek hatásossága dicséri, hanem a remek színészvezetés is. Nem kényszeríti a színészeket, hogy alkatuktól idegen, nehezen megoldható feladatokat teljesítsenek. Színészismereteit azonban igyeckszik a legteljesebb mértékben kihasználni. Ebből adódóan kiválóan egyeztetni a színész adottságait és a szerep követelményeit. Kovács Frigyes például gyakorta szereti megemelni a hangját, most ezt gátlástalanul teheti, mivel egy ideológia szószólója, olyan „virágvasárnap illatú”, aminek kifejezésére nem elegendő a köznapi beszéd, a civil társalgási modor. Ugyanakkor a rendező segíti a színészt abban, hogy idealistából zavartalanul tragikusba váltsón. Kovács játéka soha ilyen színes nem volt, mint ezúttal. Nemcsak fennköltlen idealista, bőszen határozott és elveszettezen tragikus, de líraian lágy is – a feleségével való szerelmi jelenetben – és gyöngéden közvetlen, mint kislíával való párjelenetében. Fischer Károly játékában mindig felismerhető bizonyos komikus, ironizáló hajlam. Ezt hagyja érvényesülni a rendező, s így kap Nagelschmidt a hol fennkölt, hol komor részleteken belül fontos ellenpontozó szerepet. Ezt Fischer Károly kiválóan oldja meg. Ihletként viszont hiányzik játékból ez a komikus vonás, nem is illik a képmutatón kenetteljes magatartáshoz. Lisbeth, Kolhaas tragikus sorsú felesége, Jónás Gabriella, aki a tőle megszokott árnyalással formál

szerepet, tud anyáskodóan kedves, szerelmesen érzelmes, megejtően kétségbeesett és elszántan határozott is lenni. Külön színfoltja az estnek a főiskolás Tényi Edit, aki a mindenes cseléd Máriaként eddigi legjobb, legteljesebb alakítását nyújtja. Szépen, következetesen felépített alakítás. Korrekt Korica Miklós a kétszínű Müllerként, a hatalom bizalmasává lett egykori barát szerepében. Babarczynak sikerült erőteljesen drámaivá formálni az írótárgyat nem éppen legjobban megírt tronkai mulatójelenetet. S ebben a kiváló világitás mellett nagy segítségére volt a két főiskolás, Káló Béla és Mezei Zoltán. Hasonlóképpen Tényihez, eddigi legjobb alakítását nyújtja Vukosavljev Iván a Vámos kurta szerepében. Eddigi teljesítménye alatt egyedül Magyar Attilát érzem. Herset, a megvert lovászlegényt nem éreztem hitelesnek, kellően belülről hozottnak, kellően motiválnak. Talán nem azért, mert ez a feladat különbözik Magyar Attila utóbbi szerepsablonjaitól, s nem használhatta jól bevált patronjait? Kedves és nagyon ügyes volt a kis Dulics Kolhaas fiának szerepében.

Molnár-változatok – A Művészeti Akadémia mindkét magyar évfolyama Molnár Ferenc-szövegekkel vizsgázott. Fontos volt látni az elsősöket, hogy majd felmérhető legyen fejlődésük, kiderüljön, a tehetségesek valóban azok, a kevésbé tehetségesek pedig cáfolják a velük kapcsolatos meglátásokat. A harmadéveseket már jól ismeri a közönség. Általuk maradt működőképes az Újvidéki Színház ezekben a nehéz napokban. Három egy felvonásos párjelenetük kevésbé arról győzt meg bennünket, hogy tudnának Molnárt játszani, hogy értik a sajátos molnári stílust és világot. Inkább azt bizonyították, hogy szeretnek komédiázni, féktelenül, szabadon. Nem vagyok meggyőződve róla, hogy a komédiázó hajlamot épp Molnár-szövegeken kell bizonyítani, demonstrálni. Talán okosabb lett volna Molnárt Molnárként játszani, ami átkozottul nehéz, de amit nagyon tudnia kell egy magyar színésznek. Persze az sem vigasz, hogy a szerb akadémisták sem érzik Molnárt, amint ezt a harmadévesek vizsgaelőadásából (*Ibolya*) megítélhették.

GEROLD László